

Nr 75.

Av herr **Sundberg m. fl.**, om anslag till åtgärder för lindrandet av krisen inom stenindustrin.

Stenindustrin är en av de näringar i landet som hårdast drabbats av den ekonomiska krisen. Redan i maj månad 1930 måste på grund av minskad avsättning driftinskränkningar företagas inom kantstenstillverkningen. Den viktigaste delen av industrien, gatstensindustrin, kunde dock uppehållas i ungefär normal omfattning till den 1 november 1930, men en stor del av produktionen måste upplagras, och värdet av lagerbehållningen den 31 december uppgick till ej mindre än cirka 12 miljoner kronor.

Produktionsminskningar blevo därför nödvändiga jämväl för gatstenstillverkningen och vidtogos den 1 november 1930. Detta hade till följd omfattande avskedanden. För dem som fingo fortsätta arbetet, företogos inskränkningar i huvudsak enligt följande grunder:

Högst $\frac{2}{3}$ av föregående års förtjänst pr månad räknat fick intjänas, dock med en maximigräns för arbetare i Bohuslän av 120 kronor pr månad för familjeförsörjare samt 90 kronor för ensam person samt för Blekinge och Halland högst 60 kronor pr månad för ensamstående. Begränsningen nedåt fastställdes icke, varför förtjänsten för ett stort antal arbetare blivit ännu lägre.

För att ytterligare minska produktionen har driften legat fullständigt nere hos samtliga firmor cirka en månad i samband med julhelgen. Hos ett par firmor har ledigheten utsträckt till en och en halv månad.

I den mån driften upptagits har det skett med samma förtjänstinskränkningar, som gällde under de senaste månaderna av året.

Antalet fullständigt arbetslösa stenarbetare uppgår, enligt uppgift lämnad av Stenindustriarbetareförbundet, till cirka 4,000. Sämst torde läget vara i norra Bohuslän, där norska firmor i stor utsträckning bedriva stenavverkning, samt i Blekinge. Inom båda distrikten har verksamheten helt nedlagts, och flertalet stenhuggare äro arbetslösa. I samtliga kommuner, i norra Bohuslän framförallt Skee, Näsinge, Lommeland m. fl., äro förhållandena sådana, att staten utan dröjsmål måste ingripa. Kommunerna äro ur stånd att själva på ett effektivt sätt bistå de nödlidande. De äro synnerligen skattetyngda. Så har Skee kommun i kommunalskatt för 1930 kronor 11.69, Näsinge kronor 14.40 och Lommeland kronor 18.40. Hårdast är skattetrycket i vissa av krisen be-

rörda kommuner i Blekinge. Torhamns kommun har en kommunalskatt på ej mindre än 21.50, Sturkö 15.74, Hasslö 16.00, Åryd 14.20 och Hällaryd 12.00 kronor per skattekrona; uppgifterna gälla skatten 1930. Därtill kommer landstings-, krono- och vägs katt. I ett flertal andra kommuner i de viktigaste stenhuggeridistrikten inom Bohuslän och Blekinge äro även skatterna synnerligen höga.

Därtill kommer, att stenhuggerierna äro i huvudsak belägna i karga kusttrakter, där inga andra förvärvsmöjligheter för de inom industrien sysselsatta arbetarna finnas. För vissa delar av landet, nämligen i Bohuslän — från Lysekil till norska gränsen — och i Blekinges kusttrakter bildar granitindustrien så absolut ortens viktigaste näring, att större delen av befolkningen i dessa trakter direkt eller indirekt har sitt levebröd av densamma.

Någon ljusning för industrien skönjes icke inom den närmaste tiden, tvärtom är läget nu dystrare och allvarligare än före årsskiftet, och ju längre krisen och arbetslösheten varar, desto värre blir nödläget. Och då utlandsmarknaden fortfarande sviktar, kan man frukta för än svårare förhållanden med utökad arbetslöshet, därest icke staten träder hjälpande emellan.

Olika sätt för riksdagen och landet att hjälpa nämnda industris arbetare förefinnas, men vi anse det lämpligaste och billigaste vara, att riksdagen anslår medel för *inköp av smågatsten till beläggning av landets starkast trafikerade vägar*.

Som stöd härför hänvisa vi till den framställning, som stenindustriidkarna och Stenindustriarbetareförbundet under november månad förra året gjorde till regeringen om statsbeställning av en miljon kvadratmeter smågatsten.

Då denna framställning tydligt illustrerat läget inom stenindustrien, närslutes den som bilaga till motionen.

Att behov av gatsten för landets vägar förefinnes torde vara känt och erkänt. Kommunikationsministern har ock genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen från vägingenjörerna infortrade uppgifter härom. Av denna undersökning framgår, att för utfartsvägar från städer och större samhällen föreligger ett omedelbart behov av omkring 500,000 kvadratmeter smågatsten.

Ytterligare torde det vara erforderligt att stenlägga de allmänna vägarnas kurvor.

I fråga om användningen av den sten, som vi ifrågasätta skola statsbeställas, torde detta kunna befordras genom större statsbidrag åt sådana vägdistrikt, som komma att använda sig av permanentbeläggning med sten. Ett sådant ökat statsbidrag motiveras synnerligen väl av dels den högre engångskostnaden för denna beläggning och dels den större nyttan av beläggning genom ökad varaktighet.

Vid ett bifall till vår hemställan i denna motion torde ej erfordras någon särskild organisation i stil med t. ex. stencentralen av år 1915. Vi anse för vår del, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utan större kostnader för statsverket kunde handhava denna angelägenhet.

Förutsättningen för statens ingripande på detta sätt bör vara, att stenhuggeriidkarna förpliktiga sig att tillverka och leverera sten till självkostnadspris,

att upplagra densamma utan extra kostnader för staten och att förhandlingar med stenhuggeriidkarna upptagas, varvid närmare överenskommelse med dem träffas.

Utan att här vilja ingå på frågan om de olika permanentbeläggningsämnenas varaktighet och deras förhållande till varandra, så anse vi oss dock böra hänvisa till dels de goda resultat, som genom smågatstenbeläggning vunnits inom landet, dels till erfarenheterna i Danmark och Holland, vilka länder utan att äga någon egen stenindustri att tala om i allt större omfattning använda gatsten till vägbeläggning. När dessa länder funnit det ekonomiskt fördelaktigt med gatsten framför andra beläggningsämnen, så torde väl detsamma gälla för vårt land.

Med stöd av det anförda hemställas,

att riksdagen för lindrandet av kris inom stenindustrien måtte ställa till Kungl. Maj:ts förfogande 3,500,000 kronor för beställning av smågatsten, att på villkor som Kungl. Maj:t bestämmer tillhandahållas vägdistrikt, som besluta permanentbelägga vägar med gatsten.

Stockholm den 22 januari 1931.

Axel Sundberg.

Eric Hallin.

Erik Forssberg.

Olof Carlsson.

Th. Östergren.

Sigfrid Hansson.

J. Clemedtson.

Ulrik Leander.

Ruben Wagnsson.

Framställning till regeringen om stenbeställningar.

På grund av den svåra kris stenindustrien på nytt råkat i ha representanter för förbundet och Vestra Sveriges Gatstensindustriidkareförbund uppvaktat regeringen för att anhålla om åtgärder för lindrande av den genom krisen uppkomna arbetslösheten. Efter uppvaktningen inlämnades följande hemställan om stenbeställningar:

På grund av den svåra ekonomiska kris, som f. n. råder i hela världen, ha för den på export arbetande granitindustrien inom Sverige uppstått så stora av-sättningssvårigheter, att en redan tidigare företagen betydande produktions-minskning för kantstenstillverkningen nu även måst utsträckas till gatstenspro-duktionen.

Produktionsminskningen har i huvudsak genomförts genom en begränsning av arbetsprestationen och av arbetarnas förtjänst till två tredjedelar av det normala. Ett antal firmor hava likväl sett sig tvungna att från och med den 1 november d. å. helt permittera en del av sina arbetare, så att härigenom redan nu flera hundra man blivit arbetslösa. Tyvärr måste man antaga, att ytterligare permitteringar måste företagas i betydligt större omfattning efter stundande årsskifte.

Gatstensförsäljningarna under årets första nio månader hava nämligen endast uppgått till omkring 45 % av den under samma period tillverkade stenmängden. Den vid årets början någorlunda tillfredsställande orderstocken har på grund härav starkt minskats och lagerbehållningarna hava ökats med c:a 100 %.

Granitindustriens viktigaste avsättningsområde har varit Tyskland. Detta land brukar under normala förhållanden köpa ungefär hälften av den svenska gat- och kantstenstillverkningen.

1927 importerade Tyskland	443,224 ton gatsten
1928 » »	306,971 » »
1929 » »	291,850 » »
1930 $\frac{1}{1}$ — $\frac{1}{7}$ imp. »	26,399 » »

Under tiden 1 januari—1 juli 1930 ha således till Tyskland endast exporterats 26,400 ton gatsten. Någon nämnvärd ökning av detta kvantum under återstående del av året kan icke beräknas, emedan beställningarna från Tyskland hava nästan helt avstannat.

Orsaken till denna stora tillbakagång måste sökas i de kända statsfinansiella förhållandena men även till avsevärd del i det nationella skydd och stöd, landets egen stenindustri erhåller av statsmakten.

Ett annat för granitindustrien synnerligen viktigt avsättningsområde är Argentina. Även exporten till detta land har f. n. nästan helt upphört. Anledningen till denna stagnation är dels att söka i det låga värdet av Argentinas valuta, dels i den situation, som höstens politiska omvälvningar skapat inom landet.

I övriga avsättningsområden — Danmark, England, Holland, Belgien och Frankrike — har den allmänna depressionen föranlett en stark minskning av steninköpen. Vidare söka dessa land gynna den egna stenindustrien, även om dess produktion i kvalitativt hänseende icke kan mäta sig med den svenska graniten och även om den ställer sig dyrare än den importerade stenen.

Granitindustrien i vårt land, som under världskriget och under de första därpå följande åren endast genom statens hjälp kunde lämna en nödortfölgig sys-

selsättning åt de i densamma anställda arbetarna, har alltsedan 1923 åter vuxit år från år, så att den 1929 uppnått ungefär samma omfång som före kriget.

Vid innevarande års början sysselsatte gat- och kantstensindustrien

inom Bohuslän	c:a 7,000 man
» Blekinge	» 2,800 »
» Halland	» 700 »
» Småland	» 500 »

Stenhuggerierna äro i huvudsak belägna i karga kusttrakter, där inga andra förvärvsmöjligheter för de inom industrien sysselsatta arbetarna finnas. För vissa delar av landet, nämligen i Bohuslän — från Lysekil till norska gränsen — och i Blekinges kusttrakter, bildar granitindustrien så absolut ortens viktigaste näring, att större delen av befolkningen i dessa trakter direkt eller indirekt har sitt levebröd av densamma.

Det är icke små summor, som årligen inflyta från utlandet till Sverige för den exporterade stenen.

Enligt Kommerskollegii uppgifter uppgick den totala exporten av gat- och kantsten från Sverige

år 1927	till 910,175 ton
» 1928	» 869,982 »
» 1929	» 941,937 »

Värdet av denna exporterade stenmängd uppgick i genomsnitt till c:a 23 miljoner kronor årligen.

Denna värdesiffra är dock endast beräknad för stenens värde vid stenbrotten. Densamma ökas väsentligt, därigenom att exporten till största delen sker med svenska fartyg, varigenom betydande fraktkostnader tillföras våra rederier.

År 1928 uppgick hela varuexporten från Sverige till 14,749,181 ton och av detta kom enbart på stenindustrien 1,032,766 ton, utgörande 7 à 8 % av hela den exporterade varumängden, beräknat efter vikt.

Det är givetvis av stor betydelse för det allmänna varuutbytet, att vårt land kan med sten och produkter därav betala en del av sitt stora varubehov från utlandet, icke minst därför att råvaran finnes inom landet, liksom också att förädlingen sker inom landet.

Lika betydelsefullt är det för vår import och våra rederier, att returfrakter med sten i så stor utsträckning kunna erhållas från vårt land för de fartyg, som långväga ifrån tillföra oss kolonialvaror och andra produkter.

Stenindustriens betydelse för det allmänna varuutbytet och för vårt lands ekonomiska liv framgår till fullo av vad som anförts.

De ovan nämnda förhållandena tillsammans hava orsakat beviljandet av den hjälp, som granitindustrien erhöll från statsmakternas sida på grund av avsättningssvårigheterna under och efter kriget.

Den sedan dess på nytt upptagna granitexporten har till högst väsentlig del bestått av smågatsten till norra Tyskland, Danmark och Argentina, där den svenska stenen ansetts som den mest motståndskraftiga beläggningen å landsvägarna för den från år till år starkt stigande automobiltrafiken.

Även i Sverige har frågan om vägarnas bättre anpassning för den stegrade trafikens krav fått mycket större betydelse än tidigare.

Permanentbeläggning för de starkast trafikerade vägarna fordras i landets alla delar, fastän smågatsten för detta ändamål hittills endast i förhållandevis ringa omfattning kommit till användning. En av orsakerna till detta förhållande torde vara, att granitindustrien under de sist förflutna åren haft relativt lätt att sälja sin smågatstensproduktion till utlandet, där den ansetts lämna en vida bättre permanentbeläggning än övriga, delvis med kraftiga amerikanska reklammetoder framhållna beläggningsmaterial.

När den utländska marknaden nu under någon tid icke tyckes vara i stånd att köpa vår sten, synes det oss naturligt, att stenen kommer till större användning inom vårt eget land för förbättring av våra svenska vägar. Om därvid en del utländska, mindre hållbara och därför i längden även dyrare beläggningsmaterial få någon mindre avsättning än tidigare, är detta endast till landets egen nytta.

Tyvärr giver icke hemmamarknaden för närvarande stenindustrien det stöd, den anser sig hava rätt att påräkna. Av olika anledningar åsidosätta vårt lands stenköpande kommuner, vägförvaltningar och myndigheter stenindustriens och landets intressen allt för ofta genom föredragande av asfalt och andra konstgjorda beläggningsmedel vid gatu- och vägbyggnader. Motsatsen är, som förut antytts, fallet inom andra länder, där stenindustri bedrivs. Dessa länders hemmamarknader stödja på allt sätt den egna marknaden, trots att de naturliga betingelserna för stenindustriell verksamhet icke äro så goda i något land i världen som i Sverige.

Då vägnars permanentbeläggningar måste fortsätta i ökad takt, är det tydligt, att stort behov föreligger för olika permanentbeläggningsmaterial. Alla borde då kunna enas om att på vår egen hemmamarknad giva naturstenen ett större utrymme än tidigare.

Vi tillåta oss härvid erinra, att Eders Kungl. Maj:t fördelar såväl bilskatte-medel som andra bidrag till vägbyggnader inom landet — ofta utföras dylika företag huvudsakligen med sådana anslagsmedel — utan att förbehålla sig någon medbestämmanderätt i fråga om de material, som skola anlitas, och utan att till anslagsbeviljandet föga några sådana villkor, som av nationalekonomiska hänsyn kunna anses påkallade, såsom företrädesrätt för inhemskt material. Sådant hänsynstagande sker, såsom nyss framhållits, i stor utsträckning i de länder, vilka av gammalt äro den svenska granitindustriens regelbundna avnämare.

För att täcka de omedelbara behov, som finnas och uppstå inom den närmaste tiden, tänka vi oss möjligheten av, att staten till förebyggande av allt för stor arbetslöshet för de inom stenindustrien sysselsatta arbetarna omedelbart företager inköp av smågatsten, för att sedan hålla detta material till förfogande åt lämpligt belägna vägdistrikt, som delar av för vägbyggnadsändamål beviljade statsbidrag.

Förutsättning för sådant inköp hade vi tänkt oss skulle vara, att stenhuggerierna förpliktade sig att leverera stenen till självkostnadspris, att upplagra densamma under viss tid utan extra kostnader för staten, att fördelningen skulle äga rum med hänsyn till föreliggande arbetslöshet samt att betalningen skulle erläggas efter av staten fastställda grunder och till nu gällande arbetslöner.

Under dessa förutsättningar och med förestående motivering hemställa undertecknade förbund såsom representanter för arbetsgivare och arbetare inom granitindustrien underdånigst,

att Eders Majestät för användning till permanentbeläggning av lämpligt belägna landsvägar omedelbart låter inköpa ett kvantum av förslagsvis 1,000,000 kvadratmeter smågatsten samt

att nödiga belopp reserveras för stenens betalning från bilskattemedel.

Underdånigst

VESTRA SVERIGES GATSTENSINDUSTRIIDKAREFÖRBUND:

Anton Larsson-Ryhagen.

SVENSKA STENINDUSTRIARBETAREFÖRBUNDET:

Hj. Lundgren.